

počíná, doháněním čehosi zmeškaného pokračuje, lyrickým patem končí. „Odtud, z této reaktivity, roste romantická nostalgie, nálada *návratu* !... !“ Čemu zde Jan Patočka říká romantismus, je jiné slovo pro rozpaky, které se projevují všemožnými zoufalostmi a nenadálým zlyřičtěním, unikavostí podstat a touhou a neschopností polapit je. Skrze pocity a nálady chtějí najednou dosáhnout dna skutečnosti tvorové považovaní za rozumáře, skeptiky a ironiky. Ba právě ti: „skepse o velkých realitách dosavadních, Bohu, vládě prozřetelnosti, náboženství v jeho významu pro tradiční společnost - se stala všeobecným stavem rozkolísané mysli“, takže i „autoři, díla, osobnosti z určitého hlediska pozitivní a stojící v realitě, nazírání odjinud, mohou se *jevit* romanticky; mohou též sami projevovat romantické nálady, podléhat jim chvilkově, procházet jimi, bojovat s nimi“, praví opět Jan Patočka a přidává toto perspektivní zdůvodnění: „... /je-li romantismus skutečně tou krizí moderního vědomí /... / - pak je tu obava, že z .romantismu' hned tak nevyjdeme, přestože jednotlivé jeho podoby zastarávají, jsou prohlíženy jako masky rozpačité subjektivity, která se nedovede rozhodnout, protože realita, dříve pasivně daná, seji stala problémem.“ To je vskutku postavení, v němž jsme zastíženi s našim románem. Masky jsou rozpoznávány, opadávají a nové naskakují. Jsme v momentu, kdy „se mytologická situace stává nesmírně zmatenou“ (Michel Butor). Chaos je evidentní a bolestně se cítí potřeba uspořádat jej v nový kosmos. Svět, ve kterém není místo pro čin, má na vybranou přizpůsobování nebo křeč; zaplňuje se vykonavateli a rebelanty. Rozhoduje-li se odjinud než z člověka, bezdějinnost zeje dokořán. Lidé bez historie anebo s historií seškrtanou se utápějí v nepřehledném čase, pozbývají povědomí sebe a světa. Krize se prožívá jako mezidobí démonů, neboť není bohů, kteří by zaručili univerzální významy.

Román je výkon kriticky prohledávého ducha. Zřiká se bůžků - náhradníků. Ale obávám se, že i *Zert* poskytuje za kosmos konstrukční náhradu. Nepořádek zobrazené reality jako by nešel docela dohromady s apriorním řádem románového uspořádání. I při čtyřech vypravěčích je *Zert* homofonní. Vypravěči si včas uhýbají a včas přicházejí svědčit; jeden rozpoutává pamflet (a to proti sobě), druhý doplňuje výčet událostí neboje sklápí do jiného průmětu. Rozestavení do antitez a paralel, předávají si slovo a dopomáhají ke srážce stanovisek. Ludvík je vůdcem komorního sboru, který sjednocuje své hlasy k jednomu orientačnímu centru, a to má co nejbliž k vyšší moci autorové, vědoucí a soudící. V nasazení románu prosvítá autor skrze Ludvíka odstupem k prostředí. Dějové počátky jsou rozděleny do scén, v nichž se víc popisuje než vypráví, i rozhovory jsou přehrány do popisu převodem do nepřímé řeči a nadbytkem uvozovacích vět. Jakmile přejde Ludvíkův monolog do Helenina, jeden odstup přibude: k Heleně, k tomu, co a jak Helena vypo-